

تحلیل و نقد مقررات قانونی مرتبط با جرم افشای عمدی اطلاعات طبقه‌بندی شده

قاسم کرامت^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۵/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۰۷/۰۸

چکیده

افشای اطلاعات طبقه‌بندی شده از رفتارهای زیان‌بار برای امنیت ملی است که به دلیل آثار و پیامدهای خطیر آن، از دیرباز در نظام‌های حقوقی مختلف، جرم انگاشته شده است. در نظام حقوقی ایران نیز مقرراتی به‌منظور تضمین حفاظت از اطلاعات دارای طبقه‌بندی وضع و برای نقض آن‌ها، ضمانت اجرای کیفری پیش‌بینی شده است؛ اما واقعیت موجود در اجتماع ما، حکایت از عدم استحکام کافی حمایت قانونی از اطلاعات طبقه‌بندی شده دارد. به همین دلیل و به‌منظور یافتن کاستی‌های احتمالی، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به بررسی و نقد مقررات قانونی راجع به جرم افشای عمدی اطلاعات طبقه‌بندی شده در نظام حقوقی ایران پرداخته و به‌صورت مستدل نشان داده شده است که قوانین و مقررات موجود فاقد جامعیت لازم هستند و پاسخگوی حمایت کامل اطلاعات طبقه‌بندی شده نیستند.

کلید واژه‌ها: اطلاعات، افشا، جرم، حفظ اسرار

۱ - مقدمه

رازداری^۱ از صفات نیک و پسندیده اخلاقی است که در اسلام ستایش شده و آثار فراوانی برای آن شمرده شده است. بنا به دلایل و جهات فردی و اجتماعی، افراد باید از بیان اسرار سپرده شده به آنان، اجتناب کنند. اسرار به ویژه اسرار مربوط به امور مملکتی و مسائل نظامی و امور دفاعی کشور به منزله خون در رگ‌های بدن است که جریان سالم و طبیعی آن باعث سلامت، تعالی و ادامه حیات اجتماعی است؛ اما خروج آن از مسیر طبیعی، می‌تواند خسارات و آسیب‌های امنیتی شدیدی در پی داشته باشد. هرچند لزوم کتمان اسرار از قدیم مورد سفارش و تأکید بوده است؛ اما امروزه - که به عصر اطلاعات و ارتباطات معروف است - اهمیت آن دو چندان گشته است. اهمیت اطلاعات و حفاظت از آن‌ها چه در زمان صلح و چه در زمان جنگ، امری مسلم و خدشه ناپذیر است. در دوران صلح، جاسوسی دشمنان و بیگانگان و تلاش آنان برای تحصیل اطلاعات طبقه‌بندی شده نظام به منظور تدارک انواع تهاجم‌های سخت، نیمه سخت و نرم صورت می‌گیرد. اهمیت اطلاعات در دوران جنگ و عملیات نظامی و تأثیر آن در پیروزی و شکست جبهه‌های نبرد به حدی است که می‌تواند پیشاپیش طرف پیروز را مشخص کند. مؤید این ادعا، نظر برخی از کارشناسان در مورد جنگ خلیج فارس است که بیان داشته‌اند: «عراق حتی قبل از شروع جنگ، آن را باخته بود؛ زیرا این یک نوع جنگ اطلاعات و ضداطلاعات بود.» (Jacobson 1995)

در حقوق کیفری به دلیل اینکه افشای اطلاعات طبقه‌بندی شده، موجب ورود صدمه و آسیب به امنیت ملی می‌شود، آن را در زمره جرائم علیه امنیت قرار می‌دهند. موضوع مورد حمایت در جرائم علیه امنیت، ابعاد داخلی و خارجی امنیت مملکت است. ارتکاب جرم افشای اطلاعات، می‌تواند هم به امنیت داخلی و هم به امنیت خارجی کشور آسیب وارد کند و آثار و پیامدهای آن در برخی از موارد غیر قابل جبران است. اهمیت و حساسیت موضوع لزوم حفظ اطلاعات طبقه‌بندی شده و خطیر بودن پیامدهای افشای این اطلاعات از سویی و هدف بودن نظام مقدس جمهوری اسلامی برای دشمنان متعدد و مجهز به فناوری‌های پیشرفته روز از سوی دیگر، اقتضا می‌کند مقررات و قوانین جامع و همه جانبه نگری در این زمینه تدوین و به موقع اجرا شود؛ اما واقعیات موجود در جامعه این را نشان نمی‌دهند. به همین دلیل، در این پژوهش تلاش بر این است که با روش توصیفی تحلیلی، قوانین و مقررات موجود را مورد بررسی قرار دهیم و مشخص کنیم که آیا قوانین و مقررات مربوط به موضوع مهم و حساس حفظ اطلاعات طبقه‌بندی شده، به نحو جامع و همه جانبه نگری تدوین شده‌اند و آیا نیازهای روز جامعه برای دفاع از منافع ملی و امنیت عمومی را در این زمینه مهیا کرده‌اند؟

۲- تعریف جرم

قانون‌گذار در قانون مجازات اسلامی، قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح و سایر قوانین از جرم افشای اطلاعات طبقه‌بندی شده تعریفی ارائه نکرده است و آنچه در قانون راجع به این جرم پیش بینی شده توصیف مرتکب و بیان شرایط تحقق جرم است. با این حال، افشا^۱ به کسر همزه از ریشه فَشَوَ در لغت به معنای آشکار کردن، پراکنده ساختن و فاش کردن است (عمید، ۱۳۶۲: ۱۶۳). در اصطلاح افشای سر به معنی آگاه کردن شخص یا اشخاص ثالث از سر کسی به هر وسیله کتبی یا شفاهی و مانند آن‌ها است (جعفری لنگرودی، ۱۳۶۸: ۶۷). هر چند در قوانین تعریفی از افشا به عمل نیامده است؛ اما ماده ۱۸-۲-۱ آیین نامه حفاظت اسناد و مدارک طبقه‌بندی شده مصوب ۱۳۷۵ ستاد کل نیروهای مسلح، در تعریف این اصطلاح چنین مقرر کرده است: «افشا عبارت است از عرضه کردن مفاد اسناد یا اطلاعات طبقه‌بندی شده به طور شفاهی، کتبی و یا هر طریقی که حفاظت و امنیت از آن سلب شود.» به نظر می‌رسد که این تعریف، تعریف دقیقی نیست و از جامعیت و مانعیت لازم برخوردار نمی‌باشد. عرضه کردن، نوع خاصی از فعل مثبت است و شامل همه موارد افشا به ویژه مواردی که افشا در اثر ترک فعل واقع می‌شود نمی‌گردد. نکته بعدی این است که سلب حفاظت و امنیت در تمامی موارد همراه با آگاه شدن افراد غیر مجاز از اسرار نیست و ممکن است در موردی از اطلاعات، حفاظت و امنیت سلب شود، اما هیچ کس از آن‌ها مطلع نگردد، در این صورت افشا محقق نشده است.

واژه دیگر نیازمند توضیح و تبیین، واژه اطلاعات^۲ است. اطلاعات، معرفتی است که می‌تواند در هر شکلی انتقال یابد. مفهوم عامی که می‌تواند در یک سند و یا جزئی از یک سند گنجانده شده و یا اینکه از مجموعه ای از اسناد یا منابع غیر نوشته تشکیل شده باشد (انصاری، ۱۳۸۷: ۷۲).

به موجب ماده یک قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، «هر نوع داده که در اسناد مندرج باشد یا به صورت نرم افزاری ذخیره گردیده و یا با هر وسیله دیگری ضبط شده باشد» اطلاعات گفته می‌شود؛ اما در ارتباط با جرم افشای اطلاعات طبقه‌بندی^۳ شده توجه به تعریف آیین نامه حفاظت اسناد و مدارک طبقه‌بندی شده مصوب ستاد کل نیروهای مسلح از اطلاعات، ضروری است. به موجب ماده ۵-۲-۱ این آیین نامه «اطلاعات جمع اطلاع می‌باشد و به خبر پرورش یافته یعنی خبری که پردازش گردیده و صحت آن تأیید شده باشد اطلاق می‌شود.» این تعریف عام و شامل همه نوع اطلاعات است؛ اما آنچه در اینجا مدنظر است، نوع خاصی از اطلاعات معروف به اطلاعات طبقه‌بندی شده می‌باشد. اطلاعات طبقه‌بندی شده

1. Divulgence, Disclosure
2. Information, Data.
3. classified information

به اطلاعاتی گفته می‌شود که بنا به دلایل امنیتی و به‌منظور پیشگیری از ورود صدمه و آسیب به امنیت ملی، بر حسب مقررات نیازمند حفاظت در برابر افشای غیرمجاز است و افراد خاصی حق دسترسی به آن اطلاعات را دارند (Protection Of Information Bill, 2010). به موجب ماده ۲۳-۲-۱ همان آیین نامه، این اطلاعات بر اساس اهمیت، ارزش و خطرات ناشی از افشای آن برای کشور تفکیک و در چهار طبقه متفاوت قرار داده می‌شوند؛ بنابراین با توجه به آیین‌نامه مزبور طبقه‌بندی به معنای قراردادن اطلاعات در یکی از چهار طبقه (به‌کلی سری، سری، خیلی محرمانه و محرمانه) به‌منظور حفظ اطلاعات و تعیین محدودیت‌های لازم جهت دسترسی به آن و جلوگیری از افشا و دسترسی غیر مجاز به آن است؛ بنابراین، با توجه مطالب بالا، افشای اطلاعات طبقه‌بندی شده یعنی برملا کردن و آشکار ساختن غیر قانونی اطلاعات نیازمند حفاظت نزد فرد یا افراد فاقد صلاحیت به طور شفاهی، کتبی و یا با استفاده از هر شیوه دیگر است.

۳- ارکان جرم

از لحاظ حقوق کیفری برای اینکه رفتاری جرم تلقی گردد، باید دارای ارکان عمومی سه گانه قانونی، مادی و روانی باشد. داشتن علم و شناخت کافی نسبت به این ارکان و شرایط اختصاصی جرم در هر مورد، شرط تشخیص صحیح و تطبیق دقیق رفتار ارتكابی بر حکم قانونی ذیربط است. در سطور آتی به توضیح ارکان عمومی و شرایط اختصاصی جرم افشای اطلاعات طبقه‌بندی شده خواهیم پرداخت.

۳-۱- رکن قانونی

در ایران، افشای اطلاعات برای نخستین بار در قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ جرم انگاری و مواد ۶۳ تا ۶۵ قانون مزبور به آن اختصاص داده شد. در این مواد، قانون‌گذار بدون تفکیک دقیق جاسوسی از افشای اسرار، تنها تسلیم و ابراز اطلاعات و اسرار به دشمن یا بیگانه و به عبارتی افشای اطلاعات نزد دشمن و بیگانه را جرم انگاری کرده و متعرض سایر اقسام افشای اطلاعات نشده است. چند سال پس از آن یعنی در سال ۱۳۰۷ قانون محاکمات نظامی به تصویب رسید. مقنن در فصل اول از باب دوم این قانون، تحت عنوان «خیانت، جاسوسی و تحریک به خیانت» ضمن بیان حکم جرم جاسوسی و اختصاص ماده جداگانه ای به آن، در ارتباط با افشای اسرار همانند قانون سابق فقط به تسلیم اسرار به اجنبی یا دشمن و افشای اسرار به نفع دشمن توجه نشان داده و در ماده ۲۰۱ در کنار سایر اقسام خیانت به تعیین مجازات برای آن پرداخته است. همین رویه به هنگام تصویب قانون دادرسی و کیفر ارتش در سال ۱۳۱۸ در مواد

۳۱۱ و ۳۱۳ این قانون دنبال شد.^۱ این وضعیت تا سال ۱۳۵۳ استمرار یافت. در بهمن ماه این سال، با تصویب قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی، ابعاد دیگری از موضوع مهم افشای اسرار و اطلاعات طبقه‌بندی شده در نظر گرفته شد و برای افشای اطلاعات نزد تمامی اشخاص فاقد صلاحیت خواه به صورت عمدی و خواه به صورت غیرعمد، مجازات تعیین گردید.

در قانون اخیر، ابتدا به تعریف اسناد دولتی سری و محرمانه پرداخته شده است. به موجب ماده ۱ قانون مذکور: «اسناد دولتی عبارت‌اند از هر نوع نوشته یا اطلاعات ثبت یا ضبط شده مربوط به وظایف و فعالیت‌های وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی از قبیل مراسلات، دفاتر، پرونده، عکس‌ها، نقشه‌ها، کلیشه‌ها، نمودارها، فیلم‌ها، میکروفیلیم‌ها و نوارهای ضبط صوت که در مراجع مذکور تهیه و یا به آن رسیده باشد. اسناد دولتی سری اسنادی است که افشای آن‌ها مغایر با مصالح دولت و یا مملکت باشد. اسناد دولتی محرمانه، اسنادی است که افشای آن‌ها مغایر با مصالح خاص اداری سازمان‌های مذکور در این ماده باشد.» قانون‌گذار پس از بیان منظور خویش از اسناد دولتی طبقه‌بندی شده در مواد ۲ و ۳ مجازات افشای این اسناد و سایر اطلاعات دارای طبقه‌بندی را پیش بینی کرده است. به موجب این مواد: «هر یک از کارکنان سازمان‌های مذکور در ماده یک که حسب وظیفه مأمور حفظ اسناد سری و محرمانه دولتی بوده یا حسب وظیفه اسناد مزبور در اختیار او بوده و آن‌ها را انتشار داده یا افشا نماید یا خارج از حدود وظایف اداری در اختیار دیگران قرار دهد یا به هر نحو، دیگران را از مفاد آن‌ها مطلع سازد در مورد اسناد سری به حبس جنایی درجه ۲، از دو تا ده سال و در مورد اسناد محرمانه به حبس جنجالی از شش ماه تا سه سال محکوم می‌شود؛ همین مجازات، مقرر است حسب مورد درباره کسانی که این اسناد را با علم و اطلاع از سری یا محرمانه بودن آن چاپ یا منتشر نموده و یا موجبات چاپ یا انتشار آن را فراهم نمایند. در صورتی که افشای مفاد اسناد مذکور در اثر عدم رعایت نظامات یا در اثر غفلت و مسامحه حفاظت آن‌ها صورت گرفته باشد، مجازات او سه ماه تا شش ماه حبس جنجالی خواهد بود.» «هر یک از کارکنان سازمان‌های مذکور در ماده ۱ یا اشخاص دیگر که اطلاعات یا مذاکرات یا تصمیم‌های سری و محرمانه دولتی را به نحوی از انجا به کسی که صلاحیت اطلاع بر آن را ندارد، بدهد یا موجبات افشا یا انتشار آن‌ها را فراهم نماید، عمل مرتکب در حکم افشا یا انتشار اسناد سری یا محرمانه دولتی محسوب می‌شود.» این قانون با وجود تصویب قوانین مجازات متعدد تا کنون نسخ نشده و هم چنان از اعتبار و قدرت اجرایی برخوردار است.

۱- قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴، قانون محاکمات نظامی مصوب ۱۳۰۷ و قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب ۱۳۱۸ در حال حاضر منسوخ و فاقد قدرت اجرایی هستند.

ماده ۷ قانون اخیر و ماده ۲۳ آیین نامه آن قانون، نظامیان را از تحت شمول حکم این قانون خارج و آن‌ها را تابع قوانین خاص خود دانسته است. به همین دلیل و از آنجا که در آن زمان، قانون دادرسی و کیفر ارتش فاقد مقرره ای در خصوص این جرم بود، چند ماه بعد (تیرماه ۱۳۵۴) قانون دادرسی و کیفری ارتش اصلاح شد و جرم افشای عمدی اطلاعات طبقه‌بندی شده در ماده ۳۱۵ اصلاحی پیش بینی گردید. پس از انقلاب اسلامی با تصویب آزمایشی قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح در سال ۱۳۷۱، این ماده نسخ و ماده ۱۳ قانون اخیر، جایگزین آن شد و در نهایت در سال ۱۳۸۲ که قانون مزبور با اصلاحاتی به صورت دائمی به تصویب رسید، ماده ۲۶ به جرم افشای عمدی اطلاعات طبقه‌بندی شده اختصاص داده شد. به موجب این ماده، هر نظامی که اسناد و مدارک، مذاکرات، تصمیم‌ها یا اطلاعات طبقه‌بندی شده را در اختیار افرادی که صلاحیت اطلاع نسبت به آن‌ها را ندارند، قرار دهد یا به هر نحو، آنان را از مفاد آن مطلع سازد به ترتیب ذیل محکوم می‌شود:

الف - هر گاه اسناد، مذاکرات، تصمیم‌ها یا اطلاعات، عنوان به کلی سری داشته باشد به حبس از سه تا پانزده سال.

ب - هر گاه اسناد، مذاکرات، تصمیم‌ها یا اطلاعات، عنوان سری داشته باشد به حبس از دو تا ده سال.

ج - هر گاه اسناد، مذاکرات، تصمیم‌ها یا اطلاعات، عنوان خیلی محرمانه داشته باشد به حبس از سه ماه تا یک سال.

تبصره ۱ - هر گاه اسناد، مذاکرات، تصمیم‌ها یا اطلاعات، عنوان محرمانه داشته باشد از طرف فرمانده یا رئیس مربوط تنبیه انضباطی خواهد شد.

تبصره ۲ - هر گاه اعمال فوق به موجب قوانین دیگر مستلزم مجازات شدیدتری باشد، مرتکب به مجازات شدیدتر محکوم خواهد شد.

تبصره ۳ - طبقه‌بندی و تغییر طبقه‌بندی اسناد و مدارک، مذاکرات، تصمیم‌ها و اطلاعات و طرز نگهداری اسناد طبقه‌بندی شده به موجب دستورالعملی است که توسط ستاد کل نیروهای مسلح تهیه و پس از تصویب فرماندهی کل قوا جهت اجرا، ابلاغ می‌گردد. قانون‌گذار در ماده ۲۱ قانون مذکور، نوع مشددی از جرم افشای اسرار را برای نظامیان پیش بینی کرده است. به موجب بند الف این ماده، هر نظامی که به منظور براندازی نظام و همکاری با دشمن، نقشه‌ها و اسناد و اسرار نظامی و نظائر آن‌ها را به دشمن تسلیم یا برای او افشا نماید، به مجازات محارب و در غیر این صورت به سه تا پانزده سال حبس تعزیری محکوم می‌گردد.

افزون بر مقررات پیش گفته، ماده ۵۰۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵، نوعی از افشای اطلاعات طبقه‌بندی شده را به عنوان جرم معرفی و برای آن ضمانت اجرای کیفری در نظر گرفته است.

ماده مزبور چنین بیان می‌دارد: «هر کس با هدف بر هم زدن امنیت کشور به هر وسیله، اطلاعات طبقه‌بندی شده را با پوشش مسئولین نظام یا مأمورین دولت یا به نحو دیگر جمع آوری کند، چنانچه بخواهد آن را در اختیار دیگران قرار دهد و موفق به انجام آن شود به حبس از دو تا ده سال و در غیر این صورت به حبس از یک تا پنج سال محکوم می‌شود.» همچنین ماده ۳ قانون جرائم رایانه ای مصوب ۱۳۸۸ نیز افشای داده‌های سری را جرم انگاشته و برای مرتکب آن مجازات تعیین کرده است. به موجب این ماده: «هر کس به طور غیرمجاز نسبت به داده‌های سری در حال انتقال یا ذخیره شده در سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی یا حامل‌های داده، مرتکب اعمال زیر شود، به مجازات‌های مقرر محکوم خواهد شد:

الف) دسترسی به داده‌های مذکور یا تحصیل آن‌ها یا شنود محتوای سری در حال انتقال، به حبس از یک تا سه سال یا جزای نقدی از بیست میلیون ریال تا شصت میلیون ریال یا هر دو مجازات.

ب) در دسترس قرار دادن داده‌های مذکور برای اشخاص فاقد صلاحیت، به حبس از دو تا ده سال.

ج) افشا یا در دسترس قرار دادن داده‌های مذکور برای دولت، سازمان، شرکت یا گروه بیگانه یا عاملان آن‌ها، به حبس از پنج تا پانزده سال.

تبصره ۱ - داده‌های سری داده‌هایی است که افشای آن‌ها به امنیت کشور یا منافع ملی لطمه می‌زند.

تبصره ۲ - آیین‌نامه نحوه تعیین و تشخیص داده‌های سری و نحوه طبقه‌بندی و حفاظت آن‌ها، ظرف سه ماه از تاریخ تصویب این قانون توسط وزارت اطلاعات با همکاری وزارتخانه‌های دادگستری، کشور، ارتباطات و فناوری اطلاعات و نیز وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید. همان طور که ملاحظه می‌شود قانون‌گذار در این ماده فقط از داده‌های سری حمایت کرده و مجازات پیش بینی شده را شامل داده‌های محرمانه نکرده است. تعریف ارائه شده از داده‌های سری در تبصره ۱ نیز مؤید همین موضوع است.

۳-۲- رکن مادی

فکر و قصد جنایت، گر چه از نظر اخلاقی مذموم و ناپسند است، ولی تا زمانی که جنبه خارجی و مادی به خود نگرفته، قابل تعقیب و مجازات نیست. رکن دوم تحقق جرم، تظاهرات خارجی افکار مجرمانه و ارتکاب مادی عمل ممنوعه است. از عناصر و اجزای تشکیل دهنده جرم، علاوه بر رفتار مجرمانه، آنچه خارج از فعل و انفعالات ذهنی است و دارای جنبه عینی و مادی می‌باشد، در این قسمت و ذیل رکن مادی مورد بحث و گفتگو قرار می‌گیرد.

قانون‌گذار در مواد ۲ و ۳ قانون مجازات انتشار و افشای اسناد مجرمانه و سری دولتی، مواد ۲۱ و ۲۶ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، ماده ۵۰۵ قانون مجازات اسلامی و ماده ۳ قانون جرائم رایانه ای، به چند نوع اقدام و فعالیت مشخص تصریح و ارتکاب هر کدام از آن‌ها را محقق کننده جرم و مستوجب اعمال مجازات پیش بینی شده، معرفی کرده است. به موجب این مواد آنچه که جرم را محقق می‌کند، انتشار دادن، افشا نمودن، قرار دادن در اختیار دیگران، مطلع نمودن دیگران، چاپ کردن و انتشار اوراق چاپ شده، فراهم کردن موجبات چاپ یا انتشار، دادن اسرار به افراد فاقد صلاحیت، فراهم کردن موجبات افشا، فراهم کردن موجبات انتشار، مطلع کردن افراد فاقد صلاحیت و در دسترس افراد فاقد صلاحیت قرار دادن می‌باشد.^۱ با اندکی تأمل در عبارات قانون، روشن می‌شود که اگرچه مصادیق ذکر شده برای رفتار مجرمانه متعدد و ممکن است در عمل تفاوت‌هایی با یک دیگر داشته باشند؛ اما بازگشت تمامی آن‌ها به افشا و فراهم نمودن موجبات افشا است؛ بنابراین، رفتار مجرمانه جرم افشای اسرار، بنا به مورد افشا یا فراهم کردن موجبات افشا به طرق ذکر شده در قانون است. ظاهر عبارات قانون، نشان دهنده این است که از نظر قانون‌گذار، رفتار مجرمانه جرم افشای اسرار، هم با فعل مثبت اعم از مادی و معنوی و هم با ترک فعل، قابل ارتکاب است. این جرم، حتی با آشکار ساختن و فاش کردن اطلاعات دارای طبقه‌بندی برای تنها یک نفر و هم چنین با افشای فقط یک جز از اسرار، محقق می‌شود.

در قوانین و مقررات، تعریفی از «فراهم کردن موجبات افشا» صورت نگرفته است؛ اما بند ۱۹-۲-۱ آیین نامه حفاظت اسناد و مدارک طبقه‌بندی شده نیروهای مسلح، به تعریف اصطلاح «در معرض افشا قرار گرفتن» پرداخته است که با توجه به قرابت دو مفهوم مزبور می‌تواند در این خصوص مورد استفاده قرار گیرد. به موجب بند یاد شده در معرض افشا قرار گرفتن به معنای «تقلیل ضریب حفاظتی یک سند یا اطلاعات طبقه‌بندی شده به طور عمد یا غیر عمد (مفقود شدن، سرقت، سهل انگاری و ...) یا امکان قرار گرفتن آن سند در معرض دید، دسترسی و بهره برداری دستگاه جاسوسی دشمن و اشخاص غیرمجاز» می‌باشد. به موجب ماده ۲۶ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، مرتکب جرم ممکن است اطلاعات طبقه‌بندی شده را به صورت فیزیکی و در قالب اسناد و مدارک و یا به صورت مفادی و در قالب‌های گفتاری و مانند آن در اختیار افراد فاقد صلاحیت قرار دهد. در اختیار قرار دادن می‌تواند مستقیم و بدون واسطه و یا به صورت غیر مستقیم و با واسطه انجام شود که در هر حال تأثیری در تحقق جرم ندارد (یزادینیان، آذر و دی

۱- در ماده ۳ قانون جرائم رایانه ای و ماده ۵۰۵ قانون مجازات اسلامی، رفتارهای مجرمانه دیگری نیز پیش بینی شده است که به رغم ارتباط با موضوع از مصادیق افشاء نیستند و با جرم جاسوسی قرابت و ارتباط بیشتری دارند، به همین دلیل از پرداختن به آن‌ها اجتناب شده است.

۱۳۸۳: ۴۱). نکته قابل ذکر این است که رفتار مجرمانه ذکر شده در این ماده و همچنین در ماده ۲۱ همان قانون، نسبت به موارد ذکر شده در قانون مجازات انتشار و افشای اسناد دولتی، دامنه شمول محدودتری دارد و تمامی مصادیق رفتارهای ذکر شده در قانون مذکور را در بر نمی‌گیرد که با توجه به اهمیت حفاظت از اسرار در نیروهای مسلح به نظر می‌رسد رفع این تقیصه ضروری باشد.

با عنایت به مقررات قانونی مربوط به جرم افشای اسرار، منظور از افشا به عنوان رفتار مجرمانه جرم مورد بحث، عدم رعایت حیطه بندی حفاظتی در آگاه کردن افراد یا فراهم ساختن دسترسی آنان نسبت به اطلاعات طبقه‌بندی شده می‌باشد. حیطه بندی در اینجا به معنای محدودیت‌های لازم در گردش اسناد و حدود و زمان واگذاری اطلاعات موجود در یک سند طبقه‌بندی شده به افرادی که شرایط و نیاز دسترسی به مطالب آن سند را دارند، می‌باشد (بند ۱۷-۲-۱ آیین نامه حفاظت اسناد و مدارک طبقه‌بندی شده)؛ بنابراین، برابر مقررات، آگاهی نسبت به اطلاعات طبقه‌بندی شده و حصول دسترسی به این اطلاعات تابع شرایط و ضوابط خاصی است. به موجب این ضوابط برخی از افراد صلاحیت آگاهی و دسترسی به هیچ گونه اطلاعات دارای طبقه‌بندی را ندارند؛ برخی دیگر، مجاز به آگاهی و دسترسی به نوع مشخصی از این اطلاعات هستند و گروهی نیز می‌توانند به تمامی اطلاعات دارای طبقه‌بندی دسترسی پیدا کنند. عدم رعایت این نظامات و محدوده‌های تعریف شده برای افراد مختلف و در نتیجه برملا شدن اسرار، رفتار مجرمانه جرم افشای اطلاعات را محقق می‌کند. افزون بر آن به موجب ماده ۳ قانون مجازات انتشار و افشای اسناد مجرمانه و سری دولتی، فراهم کردن موجبات افشا یعنی ارتکاب آگاهانه اعمالی که سبب برملا شدن اسرار می‌گردد، مانند تقلیل ضریب حفاظتی یک سند به طور عمد برخلاف مقررات، می‌تواند جرم را محقق و مرتکب را در معرض مجازات قرار دهد.

سؤال قابل طرح در اینجا، این است که افراد فاقد صلاحیت دسترسی مذکور در ماده ۲۶ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، چه کسانی هستند؟ مسلم آن است که منظور از این افراد، کسانی غیر از عوامل دشمن و بیگانگان است؛ زیرا در صورتی که شخص با قصد و اراده و با علم و آگاهی نسبت به هویت مخاطب، اطلاعات طبقه‌بندی شده را نزد عوامل دشمن و بیگانه افشا کند و یا در اختیار آن‌ها قرار دهد، عمل ارتكابی وی در صورتی که مصداق ماده ۲۱ قانون مزبور نباشد، جاسوسی محسوب می‌شود و عمل ارتكابی او تحت شمول مواد مربوط به جرم جاسوسی قرار خواهد گرفت؛ اما اگر مرتکب نسبت به عامل دشمن و یا بیگانه بودن مخاطب، جاهل باشد و قصد افشای اطلاعات برای دشمن و بیگانه را نداشته باشد، می‌بایست به مجازات افشای اطلاعات طبقه‌بندی شده محکوم شود.^۱ منظور از افراد فاقد صلاحیت

۱- برای ملاحظه نظر مخالف ر. ک. به: حقوق کیفری اختصاصی (جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی) تألیف حسین میرمحمد صادقی، ص ۸۸ و ماهنامه دادرسی، شماره ۴۷، آذر و دی ۱۳۸۳، ص ۴۲.

دسترسی، کسانی است که مجوز قانونی آگاهی نسبت به اطلاعات طبقه‌بندی شده و یا نیاز به آگاهی به آن اطلاعات را ندارند (Halperin)، خواه این افراد نظامی و خواه غیرنظامی باشند؛ بنابراین، فقدان صلاحیت در اینجا هیچ ارتباطی با صلاحیت‌های اخلاقی و اجتماعی فرد ندارد؛ بلکه به معنای نداشتن جواز قانونی برای اطلاع یا نداشتن نیاز به اطلاع است. عدم وجود هر کدام از این دو شرط، جرم را محقق می‌کند. بدین ترتیب، افشای اطلاعات طبقه‌بندی شده نزد اشخاص بسیار موجه و مورد اعتماد و اطمینان؛ اعم از اینکه دارای پست و جایگاه سازمانی و یا فاقد آن باشند، می‌تواند جرم افشای اطلاعات را محقق کند.

با توجه به اهمیت اطلاعات طبقه‌بندی شده و غیرقابل جبران بودن خسارات ناشی از افشای آن‌ها، به خصوص اطلاعات مربوط به نیروهای مسلح، به نظر می‌رسد مقررات پیش بینی شده در قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح تأمین کننده شرایط لازم برای حفاظت از این اطلاعات نیست. تأمین حفاظت مطلوب و همه جانبه از این اطلاعات که لازمه پیشگیری از ورود آسیب و خسارت به امنیت ملی است، می‌طلبد که قانون‌گذار برخی از رفتارها و اعمال دیگر را که می‌تواند به افشای این اطلاعات منتهی شود، نیز جرم انگاری کند. به عنوان نمونه می‌توان از مواردی نظیر نگهداشتن اطلاعات طبقه‌بندی شده برخلاف وظیفه و در زمانی که شخص حق نگهداری آن‌ها را نداشته باشد، مخابره عمدی و آگاهانه این اطلاعات برخلاف مقررات، نقل و انتقال اطلاعات طبقه‌بندی شده بدون رعایت مقررات، بردن آن‌ها به محل‌های حفاظت نشده بدون مجوز قانونی، نگهداری اسناد و اطلاعات طبقه‌بندی شده در محل‌های نامناسب، تصویربرداری از اسناد به کلی سری و مداخله در اطلاعات طبقه‌بندی شده به شیوه‌ای که موجب تغییر یا نابودی این اطلاعات گردد و همچنین فراهم ساختن موجبات افشای این اطلاعات به هر شکلی و با ارتکاب هر گونه رفتاری نظیر عدم نقش مهر طبقه‌بندی روی اسناد حاوی اطلاعات دارای طبقه‌بندی و تقلیل عمدی طبقه‌بندی برخلاف مقررات، یاد کرد که نیازمند پیش بینی در قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح و تعیین ضمانت اجرای کیفری هستند. افزون بر موارد یاد شده و به منظور تأمین حفاظت همه جانبه از اطلاعات طبقه‌بندی شده، لازم است قانون‌گذار با تعیین ضمانت اجرای کیفری، تمامی افراد را مکلف کند که اگر سند طبقه‌بندی شده‌ای را در اختیار دارند و بدانند که سند مزبور به شکل غیر قانونی و یا برای اهدافی غیر از آنچه قانون مشخص کرده، برای او مخابره شده و یا به او تحویل داده شده و یا در دسترس او قرار گرفته است، در اسرع وقت و بدون اینکه آن را نزد سایرین افشا کند، موضوع را گزارش دهد و سند را به پلیس و یا مقامات قانونی مجاز عودت دهد.^۱

1. See: the Republic of Macedonia Law on Classified Information, & U.S. Code: Title 18- Part I Chapter 37- S. 798 - Disclosure of classified information, & Republic of South Africa Protection of Information Bill.

۳-۲-۲- موضوع جرم

از شرایط مهم تحقق این جرم، آن است که آنچه افشا می‌شود باید از نظر قانون، مصداقی از مصادیق اطلاعات طبقه‌بندی شده باشد؛ بنابراین موضوع جرم مورد بحث، صرفاً اطلاعات طبقه‌بندی شده، یعنی اطلاعاتی که افشای آن‌ها مغایر با مصالح مملکتی بوده و امنیت ملی را دچار مخاطره و یا آسیب می‌کند، است. به همین دلیل این جرم از جرائم علیه امنیت به حساب می‌آید. به موجب ماده ۱ قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی، اسناد طبقه‌بندی شده، اسنادی است که افشای آن‌ها مغایر با مصالح دولت و یا مملکت و یا مغایر با مصالح خاص مربوط به وظایف و فعالیت‌های وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی باشد؛ به عبارت دیگر طبقه‌بندی بیانگر میزان ارزش حفاظتی اسناد و مدارک بر اساس اهمیت و خطرات ناشی از افشای آن برای کشور است (بند ۲۳-۲-۱ آیین نامه حفاظت اسناد و مدارک طبقه‌بندی شده). به استناد مواد ۱، ۲ و ۳ «آیین نامه طرز نگاهداری اسناد سری و محرمانه دولتی و طبقه‌بندی و نحوه مشخص نمودن نوع اسناد و اطلاعات» و بند ۲۵-۲-۱ «آیین نامه حفاظت اسناد و مدارک طبقه‌بندی شده»، اسناد دارای طبقه‌بندی به چهار طبقه محرمانه، خیلی محرمانه، سری و به کلی سری تقسیم می‌شود و طبقه هر سند با توجه به مفاد آن توسط افراد مجاز، احصا شده و در دو آیین نامه پیش گفته، تعیین می‌گردد. منظور از تعیین طبقه‌بندی، قرار دادن سند در یکی از چهار طبقه مذکور به منظور حفظ سند و تعیین محدودیت‌های لازم برای دسترسی به آن و جلوگیری از افشا و دسترسی غیرمجاز است.^۱ تعریف آیین نامه‌های موصوف از مفاهیم محرمانه، خیلی محرمانه، سری و به کلی سری یکسان نیست؛ به گونه ای که به موجب تعریف‌های ارائه شده در آیین حفاظت اسناد و مدارک طبقه‌بندی شده، شدت عمل و سخت گیری بیشتری در تعیین ارزش حفاظتی اسناد و قرار دادن آن‌ها در هر یک از طبقات یادشده، صورت گرفته است.

بدین ترتیب افشای اطلاعات جرمی را محقق می‌کند که در یکی از طبقات چهارگانه مذکور قرار داشته باشند. در غیر اینصورت، یعنی آشکارسازی و بیان اطلاعات دیگر از هر نوعی که باشند، فرد را در معرض مجازات قرار نمی‌دهد، هر چند آن اطلاعات، ارزشمند و مفید باشد و یا برای عده ای خاص تهیه شده و انتشار آن‌ها بین سایرین صلاح دانسته نشود و با استفاده از کلماتی مانند «دسترسی محدود»^۲ و غیره، تأکید بر عدم انتشار آنها شده باشد. سؤال قابل طرح در اینجا این است که آیا نشر و برملا کردن مطالب و محتوای اسناد افشا شده یا در معرض افشا قرار گرفته، جرم را محقق می‌کند یا خیر؟ اگر افشا و یا در معرض افشا قرار گرفتن سند،

۱- ر.ک. به: بند ۲۴-۲-۱ آیین نامه حفاظت اسناد و مدارک طبقه بندی شده نیروهای مسلح مصوب ۱۳۷۵ مقام معظم فرماندهی کل قوا.

۲- بند ۲۶-۲-۱ آیین نامه حفاظت اسناد و مدارک طبقه بندی شده نیروهای مسلح ملاحظه شود.

آن را از طبقه‌بندی خارج نکند، نشر و برملا کردن یا به عبارت دیگر افشای مجدد آن نیز جرم است؛ اما باید توجه کرد، ممکن است افشای اولیه موجب کاهش ارزش حفاظتی آن اطلاعات شده باشد که در این صورت مجازات افشای دوم می‌بایست متناسب با ارزش حفاظتی بعدی اطلاعات تعیین شود.

۳-۲-۳- شخصیت مرتکب جرم

جرم افشای اسرار از جمله جرائمی است که قابل ارتکاب توسط هر کسی نیست. اصولاً کسانی می‌توانند اسرار را افشا کنند که به دلیل برخورداری از جایگاه و یا شغل و مأموریت خاص، امکان دسترسی به آن‌ها را داشته باشند. به همین دلیل قانون‌گذار، جز در موارد استثنایی، ارتکاب جرم را تنها از ناحیه کارکنان دولت و نظامیان ممکن دانسته است. در قسمت اول ماده ۲ قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی برای مرتکب جرم در ماده ۱ این قانون، افزون بر لزوم وجود رابطه استخدامی با سازمان‌های مذکور، شرایط دیگری نیز پیش بینی شده است. به موجب این مقرر، مرتکب جرم باید حسب وظیفه، مأمور حفظ اسناد مزبور باشد و یا اگر مأمور حفظ آن‌ها نباشد، اسناد باید بر حسب وظیفه در اختیار او قرار گرفته باشند؛ اما جرم پیش بینی شده در قسمت دوم این ماده (چاپ) انتشار و یا فراهم کردن موجبات چاپ و انتشار اسناد محرمانه و سری، با عنایت به عبارت قانون توسط هر کسی قابل ارتکاب است و کارمند بودن مرتکب، شرط نیست.

از آنجا که دسترسی به اسرار دولتی برای سایر کارکنان و اشخاص دیگر نیز قابل تصور است و این افراد از شمول حکم ماده ۲ بیرون مانده‌اند، قانون‌گذار در ماده ۳ به این موضوع توجه نشان داده و مطلع ساختن افراد فاقد صلاحیت از اسرار و یا فراهم کردن موجبات افشا و انتشار اسرار توسط سایر کارکنان را یعنی کارکنانی که برحسب وظیفه سازمانی، مسئول حفظ اسرار نیستند و یا اسناد طبقه‌بندی شده بنا به وظیفه به آن‌ها داده نمی‌شود و هم چنین اشخاص دیگر را که از کارکنان دولت نیستند، نیز جرم انگاشته و آن را در حکم افشا یا انتشار اسناد سری یا محرمانه دولتی محسوب کرده است. در مواد ۲۱ و ۲۶ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، ارتکاب جرم تنها توسط نظامیان ممکن دانسته شده، اما برخلاف قانون پیش گفته، تفکیکی بین اشخاص نظامی (مانند کارکنان دولت) صورت نگرفته و قرار قانون به صورت مطلق تنظیم شده است؛ بنابراین از احکام مقرر در این قوانین استفاده می‌شود که نحوه دسترسی مرتکب به اسرار، تأثیری در تحقق جرم و تعیین مجازات ندارد؛ به عبارت دیگر ممکن است مرتکب جرم برحسب وظیفه کاری و مأموریتی، به اطلاعات طبقه‌بندی شده دسترسی یافته و یا برخلاف مقررات و به طریق غیر مجاز و یا برحسب اتفاق به اسناد و مدارک مزبور دسترسی پیدا کرده باشد؛ بدین ترتیب، افراد نظامی و کارکنان

دولت و هم چنین سایر اشخاص به هر طریقی که به اطلاعات طبقه‌بندی شده دسترسی پیدا کنند، موظف به حفظ آن‌ها هستند؛ در غیر اینصورت با مجازات پیش بینی شده مواجه خواهند شد. افزون بر قوانین یادشده، در مواد ۵۰۵ قانون مجازات اسلامی و ۳ قانون جرائم رایانه ای نیز جرم افشای اسرار، پیش بینی شده است. قانون‌گذار در ابتدای این مواد از عبارت «هر کس» استفاده کرده و هیچ شرطی برای مرتکب جرم ذکر نکرده است. به همین دلیل هر فردی اعم از کارمند و غیرکارمند، نظامی و غیرنظامی، ایرانی و غیر ایرانی که رفتار مجرمانه مذکور در مواد یادشده را انجام دهد، مرتکب جرم شده و عمل او مستوجب مجازات مقرر قانونی است.

سؤال قابل طرح در اینجا این است که آیا کسی که افشای اطلاعات نزد او به عمل می‌آید و به شکل غیرقانونی به اطلاعات طبقه‌بندی شده آگاه می‌شود، مجرم و قابل تعقیب است؟ پاسخ به سؤال، بسته به نوع رفتار فرد شنونده پس از آگاهی نسبت به اسرار متفاوت است. صرف آگاه شدن فرد از اطلاعات طبقه‌بندی شده، جرم نیست و نمی‌توان کسی را به دلیل اینکه اطلاعات طبقه‌بندی شده نزد او افشا شده است، تحت تعقیب و مجازات قرار داد؛ اما اگر این شخص، پس از آگاه شدن نسبت به اطلاعات طبقه‌بندی شده، خود نیز به بازگویی آن‌ها نزد افراد فاقد صلاحیت دیگر مبادرت کند، به استناد مواد قانونی پیش گفته می‌توان او را تحت تعقیب قرار داد؛ زیرا قانون از حیث نحوه دسترسی به اطلاعات طبقه‌بندی شده مطلق است و شامل تمام افرادی می‌شود که به هر طریقی (قانونی یا غیرقانونی)، اطلاعات طبقه‌بندی شده را در اختیار بگیرند؛ مگر اینکه افشای اولیه اطلاعات، به گونه ای انجام شود که آن‌ها را به طور کلی از طبقه‌بندی خارج سازد که در این صورت بازگویی آن‌ها توسط افراد، فاقد عنوان مجرمانه خواهد بود.

۳-۲-۴- وسیله مجرمانه

جرائم از حیث وسیله، به دو دسته تقسیم می‌شوند. در دسته ای از جرائم، استفاده از وسیله خاصی شرط نیست؛ اما در دسته ای دیگر از جرائم، تحقق جرم منوط به استفاده مرتکب از وسیله مشخصی است که توسط قانون‌گذار تعیین و در متن قانون به آن تصریح شده است.

جرم افشای اسرار در تمامی موارد، حتی مصداق مقرر در ماده ۵۰۵ قانون مجازات اسلامی، از جرائم دسته اول است و تحقق آن با هر وسیله ای امکان پذیر است. نکته قابل توجه این است که اطلاعات طبقه‌بندی شده که تحقق جرم منوط به علنی ساختن آن‌ها است، وسیله ارتکاب جرم نیستند، بلکه موضوع جرم هستند؛ بنابراین، نمی‌توان با این توجیه که تحقق جرم منوط به وجود اطلاعات طبقه‌بندی شده است، این جرم را از زمره جرائم مقید به وسیله دانست.

۳-۲-۵- زمان و مکان وقوع جرم

قانون‌گذار زمان و مکان را در تحقق جرم افشای اسرار و تعیین میزان مجازات مرتکب، مؤثر ندانسته است. با توجه به حساسیت فزاینده و اهمیت فوق‌العاده حفاظت از اطلاعات طبقه‌بندی شده در برخی از دوره‌های زمانی نظیر زمان جنگ و مخاصمه مسلحانه و خسارات جبران‌ناپذیری که افشای اسرار می‌تواند به کشور، مردم و جبهه‌های نبرد در این زمان‌ها وارد آورد، به نظر می‌رسد عدم توجه به این مهم در تعیین میزان مجازات جرم افشای عمدی اسرار، محل ایراد و انتقاد است و از این حیث و سایر جهاتی که در قسمت‌های دیگر توضیح داده شد، بازنگری مواد قانونی مربوط به این جرم ضرورتی غیرقابل انکار است. جرم پیش‌بینی شده در ماده ۵۰۵ قانون مجازات اسلامی از این امر مستثنی است؛ زیرا به استناد ماده ۵۰۹ همان قانون، ارتکاب این جرم در زمان جنگ موجب تشدید مجازات مرتکب می‌گردد.

۳-۲-۶- نتیجه مجرمانه

تحقق جرم افشای اطلاعات طبقه‌بندی شده در تمامی موارد، با صرف ارتکاب رفتار مجرمانه به طور کامل محقق می‌شود و نیازمند نتیجه خاصی نیست. استفاده و یا عدم استفاده طرف مقابل از اطلاعات افشا شده نزد او تأثیری در تحقق جرم ندارد؛ بنابراین، جرم مزبور مقید به نتیجه نبوده و از جرائم مطلق است. به همین دلیل، با افشا و یا فراهم نمودن موجبات افشای اطلاعات دارای طبقه‌بندی، مرتکب مستوجب مجازات تعیین شده قانونی است و عدم بهره‌برداری خاص از اطلاعات افشا شده توسط دیگران و یا عدم ورود آسیب به امنیت ملی و هر توجیه و استدلال دیگر، نمی‌تواند موجب رهایی مرتکب از تعقیب و مجازات شود.

۳-۳- رکن روانی

صرف ارتکاب مادی رفتار مجرمانه به تنهایی برای تحقق جرم کافی نیست؛ بلکه افزون بر آن، فرد باید آن رفتار را با «قصد» مرتکب شده باشد. مراتب قصد در جرائم مختلف یکسان نیست. در برخی از جرائم، مرتکب افزون بر قصد رفتار و ارتکاب ارادی رفتار مجرمانه، خواهان تحقق نتایج آن رفتار نیز هست. در این حالت، «فرد» مرتکب جرم عمدی شده است. در حالی که در مواردی، هر چند شخص رفتار خود را با «قصد» مرتکب می‌شود، اما طالب نتیجه حاصل نبوده و چه بسا آن نتیجه را پیش‌بینی هم نمی‌کرده است. در چنین شرایطی جرم ارتكابی، غیر عمد محسوب می‌شود و خطای کیفری رکن روانی آن را تشکیل می‌دهد. رکن روانی جرم، نشان‌دهنده رابطه روانی بین مجرم و اعمال ارتكابی او است (محسنی، ج ۲، ۱۳۸۲: ۲۰۲). در نتیجه، هرگاه در عمل ارتكابی قصد مجرمانه و یا خطای کیفری وجود نداشته باشد، رابطه روانی

بین عمل و عامل، مفقود خواهد بود و در این صورت، کسی را نمی‌توان تحت تعقیب و مجازات قرار داد. جرم افشای اطلاعات طبقه‌بندی شده از این امر مستثنی نیست. قانون‌گذار در مواد قانونی مرتبط با جرم افشای اطلاعات طبقه‌بندی شده، هر دو نوع رفتار عمدی و غیرعمدی افشای این اطلاعات را پیش بینی و برای آن‌ها مجازات تعیین کرده است.

در جرم افشای عمدی اطلاعات دارای طبقه‌بندی، در مواد ۲۱ و ۲۶ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، قسمت اول ماده ۲ و ماده ۳ قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی و ماده ۵۰۵ قانون مجازات اسلامی، پیش بینی شده است که رکن روانی جرم از «قصد مجرمانه» یا «سوء نیت» تشکیل شده است؛ یعنی «مرتکب» باید افزون بر قصد رفتار مجرمانه، قصد نتیجه مجرمانه را نیز داشته باشد. سوء نیت یا قصد مجرمانه را، به خواستن و میل مرتکب در انجام رفتار مجرمانه و طلب تحقق نتیجه آن، تعریف کرده‌اند (صانعی، ج ۱، ۱۳۷۱: ۳۱۱). با توجه به متن قانون، قصد انتشار، قصد افشا، قصد قراردادن در اختیار دیگران، قصد مطلع ساختن دیگران، قصد چاپ، قصد فراهم کردن موجبات چاپ یا انتشار، قصد فراهم کردن موجبات افشا، قصد رفتار مجرمانه یا سوء نیت عام رکن روانی جرائم پیش بینی شده در مواد پیش گفته را تشکیل می‌دهد و قصد آگاه شدن افراد فاقد صلاحیت نسبت به اطلاعات طبقه‌بندی شده، قصد نتیجه مجرمانه یا سوء نیت خاص جرائم مزبور به استثنای جرم مقرر در ماده ۲۱ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح است. تفاوت اصلی جرم افشای پیش بینی شده در این ماده با جرائم مشابه مذکور، در سوء نیت خاص مرتکب است. برخلاف مصادیق دیگر جرم افشای اسرار در این جرم، قصد آگاه شدن دشمن از اطلاعات طبقه‌بندی شده، سوء نیت خاص مرتکب را تشکیل می‌دهد.

با عنایت به مطالب پیش گفته، علم و آگاهی مرتکب (علم حکمی و موضوعی) از عناصر تشکیل دهنده رکن روانی نیست. به همین دلیل، معرفی علم و آگاهی نسبت به نداشتن صلاحیت دسترسی افرادی که اسناد و اطلاعات را در اختیار می‌گیرند، به عنوان جزئی از رکن روانی این جرم، صحیح نبوده و قابل انتقاد است (شافی، ۲۰۰۵ و یزدانیان، ۱۳۸۳: ۴۲). همچنین وجود قصد اضرار یا قصد تحصیل منفعت برای خود یا دیگری و یا هر انگیزه دیگر، از شرایط تحقق جرم نیست. کما اینکه قانون‌گذار در ماده ۲۱ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح و ماده ۵۰۵ قانون مجازات اسلامی، انگیزه مرتکب را تنها در تعیین میزان مجازات مؤثر دانسته است.

برخلاف جرم افشای عمدی، در جرم افشای غیرعمدی اطلاعات طبقه‌بندی شده، خطای کیفری تشکیل دهنده رکن روانی جرم است. قانون‌گذار در ماده ۲۷ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، بی احتیاطی، بی مبالاتی، سهل انگاری و عدم رعایت نظامات دولتی - در قسمت پایانی ماده ۲ قانون مجازات

انتشار و افشای اطلاعات محرمانه و سری دولتی، افزون بر عدم رعایت نظامات دولتی - غفلت و مسامحه را به عنوان مصادیق خطای کیفری ذکر کرده و هر کدام از آنها را محقق کننده رکن روانی جرم افشای غیر عمدی اطلاعات دارای طبقه‌بندی دانسته است. بدین ترتیب در جرم افشای غیر عمدی، مرتکب افزون بر قصد رفتار مجرمانه - که با جرم افشای عمدی اطلاعات تفاوتی ندارد - می‌بایست مرتکب خطای کیفری به یکی از اشکال مذکور شده باشد.

۴- مجازات جرم افشای اسرار

اجتماع ارکان عمومی و شرایط اختصاصی پیش گفته، جرم را محقق می‌کند و مرتکب را در معرض مجازات قرار می‌دهد؛ اما به رغم وجود مقتضی، اجرای مجازات منوط به عدم مانع است. از مهم‌ترین موانع اجرای مجازات، عدم علم و عدم آگاهی موضوعی مرتکب است. فقهای عظام شیعه در اینکه چهل مکلف به موضوع در صورت احراز، ساقط کننده مجازات است اتفاق نظر دارند (نجفی، ج ۴۱، ۱۴۰۴: ۲۶۱، ۴۵۵، ۴۸۱). مرتکب جرم افشای اطلاعات دارای طبقه‌بندی، در صورتی قابل مجازات است که افزون بر رکن روانی، می‌بایست در زمان ارتکاب رفتار مجرمانه، نسبت به واجد طبقه‌بندی بودن اطلاعات و عدم صلاحیت مخاطب یا مخاطبین آگاه باشد.

هر چند قانون‌گذار، در قوانین مختلف با در نظر گرفتن شخصیت مرتکب، انگیزه او، نوع طبقه‌بندی اطلاعات افشا شده و شخصیت مخاطب یا شخصی که اطلاعات نزد او افشا می‌شود، مجازات این جرم را متفاوت در نظر گرفته است؛ ولی در مجموع می‌توان گفت که قوانین مرتبط با موضوع از حیث میزان مجازات تعیین شده برای جرم مزبور، از انسجام کافی و هماهنگی لازم برخوردار نیست. به موجب ماده ۲ قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی، مجازات افشای عمدی اطلاعات دارای طبقه‌بندی سری و به کلی سری توسط غیرنظامیان، دو تا ده سال و اطلاعات محرمانه و خیلی محرمانه شش ماه تا سه سال حبس تعیین شده است. در ماده ۳ قانون جرائم رایانه‌ای، مجازات افشای اطلاعات و داده‌های سری همانند قانون پیش گفته دو تا ده سال است؛ اما افشای این اطلاعات برای بیگانگان و یا عوامل آن‌ها مجازات تعیین شده را تشدید و به پنج تا پانزده سال حبس، افزایش می‌دهد. این در حالی است که در ماده ۵۰۵ قانون مجازات اسلامی، مجازات جرم دادن اطلاعات طبقه‌بندی شده به دیگران با هدف بر هم زدن امنیت کشور، بدون تفاوت قائل شدن بین طبقات مختلف اطلاعات و در تمامی موارد دو تا ده سال پیش بینی شده است؛ به عبارت دیگر، قانون‌گذار در این ماده که انگیزه مرتکب را در تعیین میزان مجازات دخالت داده است، به شکلی غیر قابل توجیه از تشدید مجازات دادن اطلاعات سری و به کلی سری به

دیگران با هدف برهم زدن امنیت کشور، صرف نظر کرده و تنها مجازات کسانی را تشدید کرده است که اطلاعات محرمانه و خیلی محرمانه را با همان هدف به دیگران می‌دهند.

در ماده ۲۶ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، مجازات افشای عمدی اطلاعات به کلی سری توسط نظامیان سه تا پانزده سال حبس، مجازات افشای عمدی اطلاعات سری توسط نظامیان، دو تا ده سال حبس و مجازات افشای عمدی اطلاعات خیلی محرمانه سه ماه تا یک سال حبس منظور شده است. به موجب تبصره ۱ ماده مزبور، افشای اطلاعات محرمانه فاقد وصف کیفری است و تنها موجب تنبیه انضباطی مرتکب می‌گردد. همان طور که ملاحظه می‌شود، قانون‌گذار مجازات ارتکاب جرم افشای اطلاعات به کلی سری را برای نظامیان تشدید، اما به صورت غیرقابل توجیهی، مجازات افشای عمدی اطلاعات محرمانه و خیلی محرمانه توسط آنان را کمتر از مجازات پیش بینی شده برای افراد غیرنظامی منظور کرده است. هر چند به استناد تبصره ۲ ماده ۲۶، مجازات تعیین شده برای افشای اطلاعات محرمانه و خیلی محرمانه توسط غیرنظامیان، برای نظامیان نیز باید اعمال گردد؛ اما در هر حال تعیین مجازات خفیف تر برای افراد نظامی صحیح نیست و قابل ایراد است.

در ماده ۲۱ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، نوع مشدیدی از جرم افشای اسرار پیش بینی شده است. تشدید مجازات صورت گرفته در این ماده با در نظر گرفتن انگیزه مرتکب و شخصیت فرد یا افرادی که اطلاعات برای آنان افشا می‌شود، صورت گرفته است. بدین معنا که اگر افراد نظامی، اطلاعات طبقه‌بندی شده را با انگیزه براندازی نظام و همکاری با دشمن برای او افشا کنند، به مجازات محارب محکوم خواهند شد^۱ و در صورتی که افشای اطلاعات برای دشمن، با چنین انگیزه‌ای صورت نگیرد، مجازات مرتکب، سه تا پانزده سال حبس خواهد بود. مطلب دیگر آنکه برخلاف قانون جرائم رایانه‌ای و قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، در قانون مجازات اسلامی و قانون انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی، به شخصیت و خصوصیات اشخاصی که اطلاعات نزد آنها افشا می‌شود، توجه نشده و آن را در میزان مجازات مرتکب مؤثر ندانسته‌اند. از ایرادات قانونی دیگر آن است که در قوانین ذکر شده - به استثنای قانون جرائم رایانه‌ای - به دامنه و گستره افشای اطلاعات در تعیین میزان مجازات، التفاتی صورت نگرفته است. به همین دلیل در حال حاضر مجازات قانونی فردی که اطلاعات را نزد تنها یک نفر افشا می‌کند با مجازات کسی که اطلاعات را در یک سطح وسیع به عنوان مثال در اینترنت یا در روزنامه منتشر و افشا می‌کند، تفاوتی ندارد.

۵- نتیجه‌گیری

از مطالب بیان شده در قسمت‌های پیشین، به خوبی مشخص می‌شود که قوانین و مقررات موجود، پاسخگوی حمایت شامل و کامل اطلاعات طبقه‌بندی شده نیستند. مصادیق رفتارهایی که جرم‌انگاری شده‌اند، جامعیت لازم را ندارند. قانون‌گذار به مقوله جرائم بازدارنده و مانع، در این زمینه توجه کافی و مطلوبی نکرده و به همین دلیل در نظام حقوقی ایران، آن طور که باید و شاید، «جرم» مانع و بازدارنده‌ای در ارتباط با افشای اطلاعات پیش بینی نشده است. افزون بر این‌ها، مقررات قانونی موجود از حیث نحوه تعیین مجازات برای افشای اطلاعات با طبقه‌بندی‌های مختلف از هماهنگی لازم برخوردار نیست و در برخی موارد، مجازات‌های تعیین شده دارای قدرت بازدارندگی لازم نمی‌باشند.

کتابنامه

آیین‌نامه حفاظت اسناد و مدارک طبقه‌بندی‌شده نیروهای مسلح مصوب ۱۳۷۵ مقام معظم فرماندهی کل قوا.

انصاری، باقر (۱۳۸۷): *آزادی اطلاعات*، تهران، نشر دادگستر، چاپ اول، زمستان.

جعفری لنگرودی، محمدجعفر (زمستان ۱۳۶۸): *ترمینولوژی حقوق*، تهران، گنج دانش، چاپ چهارم.

صانعی، پرویز (۱۳۷۱): *حقوق جزای عمومی*، ج. ۱، تهران، گنج دانش، چاپ چهارم.

عمید، حسن (۱۳۶۲): *فرهنگ عمید*، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ ۲۲.

محسنی، مرتضی (۱۳۸۲): *دوره حقوق جزای عمومی (پدیده جنایی)*، ج. ۲، تهران، گنج دانش، چاپ دوم.

میرمحمد صادقی، حسین (پاییز ۱۳۸۳): *حقوق کیفری اختصاصی (جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی)*، تهران، نشر میزان، چاپ چهارم.

یزدانیان، محمدرضا (آذر و دی ۱۳۸۳): *تشریح قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح* (قسمت پنجم)، ماهنامه دادرسی، شماره ۴۷.

شافی، نادر عبدالعزیز (نیسان ۲۰۰۵): *جریمه افشا الاسرار عناصرها و عقوبت‌ها*، لبنان، مجله الجیش،

العدد ۲۳۸، <http://www.learmy.gov.lb/ar/news/?7607#.U3ZXOMQW2IU>

نجفی، محمدحسن (۱۴۰۴ ق): *جواهر الکلام فی تشریح شرائع الاسلام*، ج ۴۱، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ هفتم.

Halperin, Morton H.; *Criminal Penalties for Disclosing Classified Information to the Press in the United States*,

<http://right2info.org/resources/publications/HalperinCriminalPenaltiesforDisclosingClassifiedInformationtothePressintheUnitedStatesl.pdf>

Jacobson, Mark R.; *War in the Information Age: International Law, Self-Defense, and the Problem of Non-Armed Attacks*; the Ohio State University, citing Briefing by Martin S. Hill at the Worldwide PSYOP Conference, November 1995.

Protection Of Information Bill; Republic Of South Africa, Bill Published in Government Gazette No. 32999 of 5 March 2010.

the Republic of Macedonia Law on Classified Information, & U.S. Code: Title 18- Part I Chapter 37- S. 798 - Disclosure of classified information, & Republic of South Africa Protection of Information Bill.

